

Miljøterapeutisk arbeid med enslige mindreårige asylsøkere

Kandidatnummer: 105

Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsvitenskap

Bachelor i barnevern, våren 2017

Eksamenskode: BVUH3900

Antall ord: 9882

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.2 Avgrensning og begrepsavklaring	1
1.3 Disposisjon av oppgaven	2
2. Enslige mindreårige asylsøkere	3
2.1 Rettigheter mens søknaden er til behandling.....	3
2.2 Omsorgssenterets ansvar og oppgaver.....	4
3. Presentasjon av teori	5
3.1 Traumatiseringens virkning på barnets fungering	5
3.2 Barns måter å takle traumatiske hendelser på	7
3.3 Traumebevisst omsorg.....	9
3.4 Barnets evne til å komme seg etter traumatiske hendelser	10
3.5 Betydningen av sosial støtte	12
3.6 Språkets betydning for barnets kognitive funksjoner	13
4. Drøfting: Hva kan miljøterapeuten bidra med?	14
4.1 Å være for barnet	14
4.2 Å sette ord på det	18
4.3 Å stabilisere en usikker hverdag	20
4.4 Å bruke barnet som ressurs.....	23
5. Avslutning	25
6. Litteraturliste	27
Vedlegg 1	31
Selvvalgt pensum i bacheloroppgaven	31
Vedlegg 2	32
Selvvalgt pensum i verksted for fordypning.....	32
1. Barn med to hjem	32
2. Barnevern i et minoritetsperspektiv	32

1. Innledning

I 2016 kom det 241 enslige mindreårige asylsøkere til Norge som oppga at de var under 18 år (Bufdir 2015). Av disse 241 mindreårige asylsøkerne, var 69 av dem under 15 år. Dette er en kraftig nedgang, da det i 2015 var 5480 som oppga at de var under 18 år. Hvem som skal ta på seg ansvaret for disse barna, har blitt fordelt mellom Utlendingsdirektoratet og Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat). Utlendingsdirektoratet har ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere over 15 år, mens Bufetat har ansvaret for mindreårige asylsøkere under 15 år. Enslige mindreårige asylsøkere over 15 år blir plassert på ordinære asylmottak, som skal tilpasses deres alder og behov. De som er under 15 år, blir derimot tilbudt plass på et omsorgssenter.

I følgende oppgave ønsker jeg å ta for meg temaet enslige mindreårige asylsøkere. Etter at jeg begynte på barnevernstudiet, har enslige mindreårige asylsøkere opptatt meg som fagområde. Valget falt dermed veldig naturlig på at jeg ville skrive om nettopp dette temaet. Temaet har opptatt meg mye på grunn av at de kommer til Norge alene, og er avhengige av at noen tar seg av dem. Samtidig føler jeg at studiet mitt ikke har gitt meg nok kunnskap om disse barna, som igjen er en viktig del av barnevernspedagogens arbeidsfelt. Ved å velge dette temaet, har jeg ønsket å utvide min kunnskap omkring hvordan jeg som fremtidig miljøterapeut på best mulig måte kan ivareta enslige mindreårige asylsøkere. Dermed har jeg valgt følgende problemstilling:

«Hvordan kan miljøterapeuten anvende traume- og resiliensteori for å ivareta enslige mindreårige asylsøkere?»

1.2 Avgrensning og begrepsavklaring

Hovedfokuset i denne oppgaven er hvordan jeg som miljøterapeut kan ivareta enslige mindreårige asylsøkere. Jeg har valgt å avgrense til å kun skrive om enslige mindreårige asylsøkere, og ikke flyktninger. Et barn regnes som asylsøker til søknaden er ferdig behandlet (Varvin 2015, 48). Jeg har også valgt å forholde meg til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år. Dette fordi de faller inn under barnevernet, og er barnevernets ansvar. Når jeg presenterer de enslige mindreåriges rettigheter i del to, har jeg valgt å avgrense meg kun til de fire søylene, samt barnets rett til representant. Videre har jeg valgt å skrive om resiliensfaktorene som jeg anser som viktige for min problemstilling. Dermed vil jeg ikke

presentere alle faktorene som resiliensteorien bygger på. Jeg har heller ikke valgt å skrive om mulige årsaker til at de enslige mindreårige asylsøkerne flykter til Norge, til tross for at dette også er en viktig del i å forstå og ivareta dem.

I teoridelen har jeg for det meste valgt å bruke begrepet «barn» når jeg presenterer teoriene. Dette fordi teoriene spesifikt ikke omhandler enslige mindreårige asylsøkere. I drøftingsdelen derimot, knytter jeg teoridelen opp mot enslige mindreårige asylsøkere. Jeg finner det også hensiktsmessig å påpeke at jeg veksler mellom å omtale de enslige mindreårige som «mindreårige asylsøkere» og «barn», grunnet flyt i teksten. Til slutt bruker jeg begrepet «miljøterapeut», i stedet for «barnevernspedagog». En miljøterapeut tilrettelegger for barnets forandring og utvikling under institusjonelle rammer (Larsen 2004, 17).

1.3 Disposisjon av oppgaven

I den første delen av oppgaven tar jeg for meg enslige mindreårige asylsøkeres rettigheter, mens asylsøknaden er til behandling. Dette med fokus på de fire søylene, og representantens ansvarsområde. Videre tar jeg for meg omsorgssenterets ansvar og oppgaver, og hva omsorgssenteret plikter i henhold til loven.

Den andre delen er redegjørelse for teori. I denne delen har jeg lagt fokus på å beskrive hva et traume er, og vanlige etterreaksjoner av å bli utsatt for skremmende hendelser. Jeg har også redegjort for resiliensteorien, der jeg legger frem hva som kan virke beskyttende i et barns liv. Samtidig har jeg valgt å redegjøre for Vygotskijs teori, til tross for at jeg har valgt å fokusere på traume- og resiliensteorien. Her tar jeg for meg språkets betydning for barnets kognitive funksjoner.

Til slutt, *del tre*, er en ren drøftingsdel. Her prøver jeg å besvare hvordan miljøterapeuten kan ivareta enslige mindreårige asylsøkere ut i fra traume- og resiliensteori. Med dette sagt, har jeg valgt å fokusere på fire undertemaer, og det er hvordan miljøterapeuten kan være for barnet, hvorfor det er viktig at miljøterapeuten hjelper enslige mindreårige asylsøkere med å sette ord på følelser, viktigheten av at omsorgssenteret stabiliserer en usikker hverdag så langt det er mulig, og til slutt, hvordan bruke barnet som ressurs i arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere.

2. Enslige mindreårige asylsøkere

De enslige mindreårige asylsøkerne er utsatt for dobbel sårbarhet og trenger ekstra beskyttelse. For det første er de barn, som gjør dem sårbare i seg selv. For det andre har de vært drevet ut på flukt uten omsorgspersoner som kan fungere som støttepersoner i stressende situasjoner. Det Yrkesetiske Grunnlagsdokumentet fremhever at barnevernspedagogen har et særlig ansvar for å ivareta et individs interesser og behov, der individet ikke er i stand til dette selv (Fellesorganisasjonen 2015, 7). Barnekonvensjonen legger dermed viktige og universelle føringer for hva ethvert barn har krav på, for å ivareta deres interesser og behov.

2.1 Rettigheter mens søknaden er til behandling

Statene som har valgt å ratifisere FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller av 20. november 1989 (barnekonvensjonen), plikter å sikre barna de rettighetene de har krav på. Dette skal skje uten noe form for diskriminering. Barnekonvensjonen bygger på fire grunnleggende prinsipper, som blir kalt for «de fire søyler» (Stang 2012, 90). Den første søylen, forbudet mot diskriminering, blir styrket i barnekonvensjonen artikkel 2. FNs barnekomité har påpekt at artikkel 2 gjelder alle barn under 18 år, og at denne rettigheten ikke må tolkes i tråd med om barnet har statsborgerskap eller ikke (Stang 2012, 91).

Den andre søylen, barnets beste, er et hovedhensyn i norsk lovgivning. Etter barnekonvensjonen artikkel 3 plikter både offentlige og private instanser å treffe tiltak som er i tråd med barnets beste i alle avgjørelser som angår barnet. Prinsippet om barnets beste forsterkes ved at det blir nevnt i en rekke lover. Deriblant i lov av 17. mai 1814 Kongeriketets Norges Grunnlov (Grunnloven) § 104 første ledd og i lov av 17. juli 1992 nr. 100 lov om barneverntjenester (barnevernloven) § 4-1, 1. ledd. Dette hensynet går ut på at barnets beste skal veie tyngst i de fleste tilfeller der det foreligger andre hensyn (Stang 2012, 92). Der andre hensyn blir valgt over barnets beste prinsippet, må dette begrunnes.

Dernest, den tredje søylen, omhandler retten til liv og utvikling etter barnekonvensjonen artikkel 6. FNs barnekomité belyser at staten skal så langt det lar seg gjøre beskytte barn mot forhold som går ut over deres utvikling (Stang 2012, 96). Artikkel 6 er også høyst aktuell i vurderingen om det er forsvarlig å returnere enslige mindreårige asylsøkere til hjemlandet, der helsen ikke tilsier det. Den siste søylen, barnets rett til å bli hørt, kommer frem i barnekonvensjonen artikkel 12. Denne artikkelen gir barnet en rett til å uttale seg i alle

forhold som angår en. Retten til å bli hørt kommer også frem i lov av 8. april 1981 nr. 7 lov om barn og foreldre (barnelova) § 31 og barnevernloven § 4-1, 2. ledd. Hvilken betydning uttalelsen til barnet får, vil avhenge av barnets alder og modenhet.

Barnet har også rett til representant etter lov av 15. mai 2008 nr. 35 lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) § 98A. Dette hvis mindreårige asylsøkere kommer alene til Norge og det er ingen som kan ta på seg foreldreansvaret for dem. Representanten har en viktig rolle i å sikre at mindreårige asylsøkere får oppfylt de juridiske rettighetene som et asylsøkerbarn har krav på. Dette ved å kontrollere at instansene overholder det ansvaret de har ovenfor de enslige mindreårige asylsøkerne (Fylkesmannen 2015).

2.2 Omsorgssenterets ansvar og oppgaver

Hovedformålet med omsorgssentre har vært å sikre barn som blir drevet alene på flukt et felles omsorgstilbud (Stang 2012, 145). Samtidig så man et behov for å styrke kompetansen for å ivareta enslige mindreårige asylsøkere på best mulig måte (Stang 2012, 145). I den forbindelse ble barnevernet tillagt ansvaret for mindreårige asylsøkere under 15 fra og med 01. juli 2008, mens UDI fikk ansvaret for mindreårige asylsøkere over 15. Omsorgssenterets ansvar og oppgaver blir definert i barnevernloven kapittel 5A.

Omsorgssenteret plikter blant annet å «gi barnet god omsorg og trygghet og bidra til at det får den oppfølgingen og behandlingen det har behov for» jamfør barnevernloven § 5A-2, 2. ledd. Dette er i tråd med barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2, som konstaterer at alle barn har rett til beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel. Barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 3 legger dernest føringer for rammene av omsorgssenteret, deriblant i form av personalets antall, kvalifikasjoner og tilsyn. I forarbeidene til barnevernloven kapittel 5A ble det påpekt at tilbudet i omsorgssentrene skulle samsvare med det tilbudet som blir gitt til andre barn som faller inn under barnevernloven (Ot.prp. nr. 28 2007-2008, 16). Dette er også i tråd med barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 3.

En forskrift som er av sentral betydning for omsorgssenterets ansvar og oppgaver, er forskrift av 10. juni 2008 nr. 580 om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner (kvalitetsforskriften). Denne forskriften stiller materielle krav til omsorgssenteret, på en slik

måte at institusjonen «ivaretar sine oppgaver i forhold til institusjonens målgruppe og målsetting» (kvalitetsforskriften). Videre stilles det krav til personalets kompetanse, at det tilrettelegges for de mindreårige asylsøkeres deltakelse, og innflytelse i forbindelse med daglige rutiner.

Når enslige mindreårige asylsøkere under 15 ankommer Norge, får de tilbud om å bo på et omsorgssenter. Fra barnet plasseres i omsorgssenteret, skal det senest seks uker etter plasseringen utformes et vedtak som ivaretar barnets individuelle behov. Dette vedtaket skal utformes i samarbeid med barnet og deres representant. Enslige mindreårige asylsøkerens alder og modenhet vil ha noe å si for i hvilken grad de får være med på å utforme vedtaket jamfør barnevernloven § 6-3. Som nevnt er det representanten som har det juridiske ansvaret når det kommer til foreldreansvaret, mens omsorgssenteret skal utøve den daglige omsorgen som fremkommer av barnelova. Mindreårige asylsøkeres rett til et familiemiljø følger av barnekonvensjonen artikkel 20, der de sikres *særlig* rett til beskyttelse og bistand fra staten. Der omsorgssenteret ikke er i stand til å tilby det barnet trenger for å ivareta deres behov, skal omsorgssenteret varsle barneverntjenesten (Stang 2012, 148).

3. Presentasjon av teori

3.1 Traumatiseringens virkning på barnets fungering

Barn som blir eksponert for traumatiske hendelser, kan havne i situasjoner som skaper såpass høyt stressnivå at barnet ikke evner å bruke sin kognisjon (Skoglund 2015 i Amble og Dahl-Johansen 2016, 61). Dette stressnivået påvirker barnets atferd og tanker, og ubearbejdede traumer kan trigges ved både ytre og indre stimuli. Dyregrov (2010, 14) beskriver et traume som noe overveldende og ukontrollerbart, og som kan gjøre barnet hjelpeløst og sårbart. Barn som har vært eksponert for livstruende hendelser slik som å vokse opp i krig, kan utvikle posttraumatisk stresslidelse (PTSD).

Symptomer på PTSD

PTSD er en angstlidelse som kan forekomme etter at barnet har vært utsatt for ekstreme hendelser. For å bli diagnostisert med PTSD, krever det at barnet har blitt utsatt for en hendelse som er av en slik karakter at det ville ha skapt sterkt ubehag hos de fleste (Kjølseth Bræin og Johnsen Christie 2012, 272). Barnet kan blant annet ha vært vitne til dødsfall, eller opplevd trusler som innebærer alvorlig skade (Dyregrov 2010, 45). Samtidig må barnet ha

hatt etterreaksjoner som frykt eller hjelpeløshet, og disse etterreaksjonene skal ha vart i minst én måned (Dyregrov 2010, 45). Symptomer på PTSD er at barnet gjenopplever traumet, og kan føle den samme redselen som det følte da det ble eksponert for de traumatiske hendelsene. Et eksempel på dette er Ibrahim på 12 år:

Han kan få panikk når han hører høye lyder. Selv om han ser hvor lyden kommer fra, opplever han det som om det er bomber og kuler som smeller (...). Ibrahims alarmsystem blir skrudd på, og han føler han må beskytte seg. (Raundalen og Schults 2010, 119).

Eksempelet med Ibrahim viser hvordan høye lyder trigger han, og hvordan det kan få han til å gjenoppleve traumet. Økt skvettenhet, søvnproblemer, sinneutbrudd, og konsentrasjonsvansker er også andre etterreaksjoner enslige mindreårige asylsøkere kan få etter å ha blitt eksponert for traumatiske hendelser (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 162). Det er også vanlig å ha kroppslige problemer, såkalte psykosomatiske reaksjoner i form av hodepine og magesmerter.

«Fight», «flight» eller «freeze».

Barn som har vært utsatt for traumatiske hendelser, vil også ofte ha en lav grense for stressoverveldelse (Amble og Dahl-Johansen 2016, 63). Dette kan fremkomme ved gjenopplevelse av traumet, der sansene varsler alarmsystemet om potensiell fare i liknende situasjoner. Reaksjonen som oppstår er automatisk og refleksiv, samt kan det føre til økt adrenalin og hjertebank. Sansene skjerpes, som gjør at barnet er i stand til å lukte, se og høre faren bedre. Ved at sansene blir hypersensitive, hjelper det barnet til å ta inn informasjon i forhold til hvordan det skal håndtere situasjonen (Dyregrov 2010, 20). Hvis situasjonen blir oppfattet som farlig, vil tenke- og kontrollsenteret gi signal om å opprettholde kroppslig beredskap som «fight,» «flight» eller «freeze.» Dette er øyeblikkelige reaksjonsmønstre som kommer frem der barnet opplever trusler, og som fører til at barnet er klar til å møte trusselen. Med dette sagt er PTSD en svært vanlig etterreaksjon blant enslige mindreårige asylsøkere (Stang 2012, 111).

Reguleringsvansker som følge av ubevisste minner

Videre kan traumatiske hendelser føre til at barnet får reguleringsvansker. Ett eksempel på dette er følelsesregulering. Følelsesregulering handler om barnets evne til å tilpasse følelsene sine i ulike situasjoner (Dyregrov 2010, 41). Barn som er traumatiserte kan ha vanskeligheter

med å holde følelsene sine i sjakk, som for eksempel i situasjoner der mindreårige asylsøkere gjenopplever traumet. Når barnet blir utsatt for sterk emosjonell opplevelse, kan det ha vanskeligheter med å hente seg inn igjen og reflektere over hendelsen (Varvin 2015, 105). Eksempel på følelsesregulering er der barnets sinne går over til et raserianfall. Varvin (2015, 105) beskriver det som at hukommelsesfunksjonen svikter, fordi de traumatiske hendelsene har blitt lagret som implisitte minner. Implisitte minner blir lagret i ubevisstheten, og påvirker vårt tidsperspektiv. Dette fordi minnene ikke har blitt lagret som eksplisitte minner. Eksplisitte minner gjør oss i stand til å skille mellom fortid, nåtid og fremtid (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 82).

Ut i fra Piaget sin teori, er de traumatiske hendelsene en trussel for barnet da de ikke passer inn i barnets kognitive «skjemaer» (1983, i Hundeide og Gulbrandsen 2006, 205). Skjemaene er basert på barnets kunnskap, men også erfaringer og tenkemåte. Akkomodasjon er et eksempel på der barnet må forandre disse skjemaene, fordi informasjonen barnet erverver ikke stemmer overens med virkeligheten (Hundeide og Gulbrandsen 2006, 205). Barnets virkelighetsoppfattelse endres grunnet de traumatiske hendelsene. Mindreårige asylsøkere blir dermed tvunget til å omstrukturere sitt kognitive skjema, fordi det skjer en kognitiv konflikt. Dette kan føre til at barnet finner sine egne måter å takle det psykologiske ubehaget på.

3.2 Barns måter å takle traumatiske hendelser på

Hendelsen barnet blir utsatt for, er av betydning for hvordan barnet reagerer. Terr (1991 i Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 160), skiller mellom type-1 og type-2 traume. Type-1 traume handler om at barnet blir utsatt for enkelthendelser, mens type-2 traume er gjentatte og langvarige skremmende hendelser. Eksempler på type-2 traumer er barn som lever i krig, overgrep og tortur, og det er dette type traumet som anses som den mest skadelige for barns utvikling av psykiske forstyrrelser (Kjølseth Bræin og Johnsen Christie 2012, 273). Barn som utsettes for gjentatte skremmende hendelser, har i større grad svekket hukommelse enn barn som utsettes for type-1 traumer (Dyregrov 2010, 64). Type-2 traumer henger nært sammen med begrepet kalt «kumulativt traume», som går ut på at barnet blir utsatt for traumatiske belastninger over tid (Varvin 2015, 73).

Skåning mot ubehagelige følelser

Barn som stadig gjenopplever den traumatiske hendelsen, vil etter hvert prøve å skåne seg ved

bruk av forsvarsmekanismer. De ulike forsvarsmekanismene har som funksjon i å skyve bort ubehagelige følelser fra bevisstheten, ved å unngå situasjoner som vanligvis trigger dem (Høstmark Nielsen og Binder 2006, 73). Forsvarsmekanismene fungerer som en slags trygghet i det utrygge. Eksempler på forsvarsmekanismer er fortrenkning, isolasjon og dissosiasjon. Janet (1889 i Hagen og Thelle 2016, 91) beskrev dissosiasjon som barnets måte å splitte opp tanker og følelser på, og som blir lagret i ubevisstheten. I følge Killén hjelper dissosieringen barnet med å håndtere situasjonen her-og-nå, men på sikt vil det føre til konsekvenser i barnets liv. Dette fordi barnet vil bruke dissosieringen også i trygge situasjoner, og dermed aldri være i kontakt med følelsene sine (Killén 2012, 146). Videre kan dissosiasjonen ha konsekvenser for barnets sammenhengende bevissthet, kontinuerlig hukommelse og personlige identitet (Hagen og Thelle 2016, 92).

En annen form for forsvarsmekanisme ved traumatiske belastninger, er projeksjon. Projeksjon vil si at barnet legger egne følelser som det opplever som ubehagelige på andre. Klein (1998 i Binder og Høstmark Nielsen 2006, 113) mente at projiseringen var barnets måte å takle det psykiske ubehaget på. Ved å tillegge voksne sine ubehagelige tanker, mente Klein at dette ga barnet kontroll over det som opplevdes som tungt i livet. Bion mente at det var viktig å romme barnets projisering (1962 i Binder og Høstmark Nielsen 2006, 114). Ved at den voksne tolket og tok imot barnets non-verbale kommunikasjon, kunne den voksne kommunisere tilbake hvordan det trodde barnet hadde det (Bion 1962 i Binder og Høstmark Nielsen 2006, 114). Med andre ord handler romming om å se bak atferden til barnet.

Barnets indre arbeidsmodeller

Enslige mindreårige asylsøkere kan ha hatt mange negative samspillserfaringer, både i hjemlandet og under flukten. Dette kan prege deres indre arbeidsmodell. Mindreårige asylsøkeres indre arbeidsmodell forteller barnet noe om hva det kan forvente av andre i en relasjon, og hjelper barnet med å forstå hva som kommer til å skje i fremtiden. De erfaringene barnet har fra tilknytningsrelasjonen med foreldrene, og erfaringer fra andre relasjoner, vil ha en påvirkning i nye relasjoner (Hagen 2016, 83). Der mindreårige asylsøkere har hatt negative erfaringer i det å inngå i samspill med noen, kan dette ofte føre til at barnet ikke evner i å inngå i et positivt samspill med andre. Faren med utrygge indre arbeidsmodeller, er at barnets antakelser om at det er farlig å inngå i en relasjon med andre bekreftes (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 102). Ved å romme barnets følelser, mente Stern at det gjorde barnet nysgjerrig på nye relasjoner (1997 i Larsen 2004, 131). Der barnet ikke er i stand til å romme sine egne

følelser, vil det være nødvendig at den voksne klarer å romme deres følelser. Dette krever at en ser bak atferden til barnet.

3.3 Traumebevisst omsorg

Traumebevisst omsorg omhandler kunnskap om hvordan traumatiseringen påvirker barnets fungering og utvikling. Den traumebevisste omsorgen bygger mer på å forstå barnets atferd, heller enn metoder. For å forstå barnets atferd og reaksjoner, retter man fokuset mot barnets omsorgshistorie, i form av opplevelser i deres barndom. I en god barn-forelder-relasjon fungerer omsorgspersonen som en trygghet for barnet, ved å regulere barnets følelser, svare på deres behov og anerkjenne barnets som subjekt i relasjonen (Hagen 2016, 29). Ved at omsorgspersonen ivaretar barnets behov kontinuerlig, lærer barnet til slutt at andre mennesker er til å stole på. Traumatiserte barn kan ha vanskeligheter med nettopp tillit og følelsesregulering, grunnet krenkende behandling (Hagen 2016, 29). Dermed bygger traumebevisst omsorg på de tre grunnpilarene: trygghet, relasjon og følelsesregulering.

Den første grunnpilaren, trygghet, omhandler at barnet opplever at det er trygt. Trygghet anses som viktig i forbindelse med å holde barnets stressnivå lavt (Amble og Dahl-Johansen 2016, 69). Reaksjonene der barnet gjenopplever traumatet kan for mange virke uforståelig, som for eksempel der barnets sinne går over til et raserianfall. En typisk reaksjon kan da være å møte barnets handlinger med straff, som igjen forsterker opplevelsen av et utrygt miljø for barnet (Anglin 2002 i Jørgensen og Steinkopf ukjent dato, 4). Traumebevisst omsorg er dermed hjelpelig i henhold til å forstå hva som ligger bak atferden, og møte barnet på en måte som ivaretar deres behov.

Relasjon er den andre grunnpilaren i traumebevisst omsorg, og henger nært sammen med trygghet. Barn som har blitt eksponert for traumatiske hendelser kan ofte kunne ha utviklet relasjonsskader. Dette kan komme til uttrykk ved at barnet har en mistillit til andre voksne (Amble og Dahl-Johansen 2016, 69). For å skape en relasjon til barnet, er det viktig å ha en anerkjennende holdning. En anerkjennende holdning ifølge Schibbye (2009, 263), går ut på at den voksne lytter til motparten, har en forståelse, aksepterer, tolerere og bekrefter den andre. Den siste grunnpilaren, følelsesregulering, handler som nevnt om at traumatiserte barn kan ha vanskeligheter med å regulere følelser. Den voksnes oppgave blir da å lære barnet å regulere sine følelser ved bruk av samregulering. Samregulering handler om at barnet lærer

følelsesregulering i samspill med en voksen (Amble og Dahl-Johansen 2016, 62). Dette fordi barn som har vært utsatt for traumatiske hendelser, kan ha vanskeligheter med å regulere egne følelser ved stressoverveldelse.

3.4 Barnets evne til å komme seg etter traumatiske hendelser

Det er ikke gitt at alle barn som blir eksponert for skremmende hendelser, blir psykisk syke. Begrepet «resiliens» betyr «evne til å komme seg etter motgang.» (Røkenes og Hanssen 2012, 258). Med andre ord omhandler resiliens motstandskraft mot å utvikle psykiske problemer, der barnet har vært eksponert for skremmende erfaringer. Det er viktig å påpeke at «resiliens» og «resilient» ikke er av samme betydning. At barnet er «resilient» fremhever at det er kun egenskaper hos barnet som har gjort det motstandsdyktig (Borge 2010, 13). Dette var også et rådende syn før i tiden, der man tok utgangspunkt i at barn viste seg motstandsdyktige grunnet egenskaper hos barnet. Senere i tid har forskningen utvidet denne kunnskapen, og gått fra å kun se på det som iboende egenskaper hos barnet, til å også se på hvordan flere faktorer i barnets miljø kan virke helsefremmende (Varvin 2015, 210).

Borge (2010, 13) påpeker at resiliens handler om spenst, men at begrepet «spenst» kan virke misvisende. Misvisende fordi det kan gi assosiasjoner til at resiliens er et engangstilfelle. Ifølge Borge kan resiliens også være gjentakende. Dermed slutter hun seg til Rutter sin definisjon, som definerer resiliens som prosesser:

(...) prosesser som gjør at utviklingen når et tilfredsstillende resultat, til tross for at barn har hatt erfaringer med situasjoner som innebærer en relativt stor risiko for å utvikle problemer eller avvik (Rutter 2000 i Borge 2010, 14).

Borge (2010, 157) mener videre at det ikke er gitt at barnet er motstandsdyktig mot all type påkjenning i livet, selv om barnet har vist seg motstandsdyktig mot visse belastninger. Barnet kan dermed være resilient ovenfor enkelte risikofaktorer, mens det ikke er resilient i forhold til andre.

Hva det er som gjør at barnet klarer seg til tross for alvorlige belastninger i livet, har vært forsøkt kartlagt av forskere. Resiliensforskningen har vært opptatt av å finne fellestrekk i livet til mennesker som har klart å komme seg etter motgang, til tross for alvorlige belastninger (Waaktaar og Christie 2008, 18). Ved å rette fokus mot beskyttelsesfaktorene, kan man dempe virkningen av risikofaktorene. Dette ved å styrke helsefremmende faktorer i barnets liv.

Waaktaar og Christie (2008, 20) deler disse beskyttelsesfaktorene i tre: individuelle-, familiemessige og resiliensfaktorer i nettverket.

Individuelle resiliensfaktorer

Individuelle resiliensfaktorer er ett av faktorene som har en innvirkning på om barnet blir motstandsdyktig. Med individuelle resiliensfaktorer trekkes barnets temperament, mestring og opplevd sammenheng frem. Barn med enkelt temperament ses på som en beskyttelsesfaktor, men det er dermed ikke gitt at barnets temperament er en risikofaktor. Thomas og Chess (1984 i Broberg, Almquist og Tjus 2006, 59) er kjent for begrepet «goodness of fit.» De mente at måten de voksne klarte å møte barnets behov på var av større betydning enn barnets temperament.

Videre anses mestring som en beskyttelsesfaktor for barns utvikling. Både mestring i form av ferdighetslæring og stressmestring. Å mestre ulike ferdigheter kan blant annet bidra til identitetsbekreftelse (Waaktaar og Christie 2008, 35). Eksempel på dette er å være god i fotball og bli anerkjent av andre for ens prestasjoner. Barnet får da en forståelse av sin identitet ved å se seg selv gjennom andre. Mestring gjennom ferdighetslæring handler ikke bare om å få bekreftet sin identitet fra andre. Å mestre en ferdighet bidrar også til lærdom innen problemløsning, samtidig som det øker ens selvrealisering og autonomi (Waaktaar og Christie 2008, 35). Videre kan barnet ta i bruk mestringsstrategien kalt aktivitetsrettet mestring. Aktivitetsrettet mestring handler om at barnet gjør noe med situasjonen for å skape endring (Lazarus 1999 i Waaktaar og Christie 2008, 37).

Dernest, opplevd sammenheng, anses også som en helsefremmende faktor. Antonovsky var opptatt hva det var som gjorde at mennesker klarte seg til tross for alvorlige belastninger i livet. Ifølge Antonovsky gjorde en følelse av opplevd sammenheng individet mer rusta til å møte vanskeligheter (1991 i Larsen 2004, 140). For at individet skulle oppleve sammenheng, var faktorer som begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet viktige punkter. Med begripelighet mente han i hvilken grad barnet oppfattet stimuli rundt seg som forståelig og sammenhengende (Antonovsky 2000 i Hagen 2016, 39). Den andre komponenten, håndterbarhet, gikk ut på barnets evne til å tenke at motgang kunne løses. Til slutt, meningsfullhet, handler om i hvilken grad barnet opplever at livet er av betydning, og har en motivasjon til å takle livets utfordringer (Bø 2012, 95).

Familiemessige resiliensfaktorer

Ved de familiemessige resiliensfaktorene, anses et godt samspill mellom barnet og omsorgspersonen som beskyttende. Omsorgssituasjonen har vært preget av grenser, strukturer og regler som har fungert som beskyttende. Det har med andre ord vært noe forutsigbarhet i det uforutsigbare, ved at det eksempelvis har vært måltider og leggetider til fast tid (Waaktaar og Christie 2008, 22). Samtidig anses det som beskyttende at barnet har hatt minst én støttende omsorgsperson, som har kunnet kompensert for den andre forelderen som ikke har vært til stede.

Resiliensfaktorer i nettverket

For barn som har vært utsatt for hemmende erfaringer og allikevel har vist motstandsdyktighet, trekkes det frem at barnet har hatt minst én betydningsfull voksen. Den betydningsfulle voksne har sett, bekreftet og vært der for barnet da det har hatt behov for det (Bø 2012, 93). Eksempler på betydningsfulle voksne kan være en lærer, trener eller miljøterapeut som står i relasjonen over tid (Røkenes og Hanssen 2012, 259). Mead kalte den betydningsfulle voksne for «den signifikante andre».

3.5 Betydningen av sosial støtte

Barnets behov for emosjonell tilknytning til en betydningsfull voksen er hovedfokus i tilknytningsteorien. I tilknytningsteorien har man vært opptatt av hvordan det tidlige spillet mellom omsorgspersonen og barnet har vært avgjørende for deriblant barnets relasjonsdannelse, psykisk helse og barnets sosioemosjonelle utvikling. Kahn og Antonuccis (1980 i Engebrigsten 2012, 172) teori om sosialt nettverk bygger nettopp på en utvidet form av tilknytningsteorien. Deres teori fokuserer på individets nettverk gjennom et livsløpsperspektiv, og hvordan sosial støtte har en beskyttende funksjon under omveltninger i livet.

Kahn og Antonucci påpeker at forandringsprosesser vanligvis fører til utvikling og modning. Uventede forandringer derimot, kan påføre individet alvorlige helseplager grunnet stress. Der individet blir utsatt for disse uventede forandringene, er sosial støtte av stor betydning (Kahn og Antonucci 1980, 265). Kahn og Antonucci trekker videre frem forskning som motbeviser at de første leveårene nødvendigvis er avgjørende for barnets utvikling (Kahn og Antonucci 1980 i Engebrigsten 2012, 172). Dermed har de lagt fokus på relasjoner i barnets liv her og

nå, og hvordan disse relasjonene kan påvirke hvordan mennesket behersker den psykososiale biten.

De deler inn den sosiale støtten og relasjonene i tre støttesirkler. Først, den primære støttesirkelen, utgjør nære relasjoner i individets liv, slik som nære venner og nær familie (Kahn og Antonucci 1980 i Engebrigsten 2012, 172). I det sekundære nettverket finner vi relasjoner som søskenbarn og venner som ikke står barnet like nær som i den primære støttesirkelen. I den ytterste sirkelen kjennetegnes relasjonene av at de ikke er langvarige. Til tross for at relasjonene ikke er langvarige, er den sosiale støtten av betydning. Relasjonene i den ytterste sirkelen kan også være kontekstavhengige (Kahn og Antonucci 1980 i Engebrigsten 2012, 172). Eksempel på relasjoner i den ytterste sirkelen kan for eksempel være en nabo. Kahn og Antonucci kalte de dynamiske støttesirklene for «konvoier». Konvoier er en metafor for hvordan en gruppe skip kan fungere som sosial støtte i barnets liv. De mente at barnets konvoier er foranderlige, men at de likevel kan fungere beskyttende i krisesituasjoner (Kahn og Antonucci 1980, 269).

3.6 Språkets betydning for barnets kognitive funksjoner

Vygotskij (i Skodvin 2006, 233) var opptatt av individets bevissthet, og hvordan språket var av betydning i utviklingen av kognitive funksjoner. Hans teori bygger på et dialektisk syn på utvikling, ved å kaste lys over hvordan en relasjon er preget av gjensidighet. Denne relasjonen må ifølge Vygotskij bygge på to funksjoner: kommunikasjon og samarbeid. Kommunikasjon og samarbeid er to elementer som avhenger av hverandre. Eksempel på dette er at bedre samarbeid krever bedre kommunikasjon, og omvendt (Vygotskij i Skodvin 2006, 229).

Sentralt i Vygotskijs teori, er hvordan en aktivitet formidles til barnet ved bruk av redskaper (Vygotskij 1978 i Imsen 2005, 257). Han kalte dette for «mediering.» Et viktig poeng er at denne medieringen gjaldt fysisk, så vel som mental aktivitet. Vygotskij så blant annet en forbindelse mellom verktøy og tegn, ved at ord også kunne være et verktøy for kognitive prosesser (Vygotskij i Skodvin 2006, 233). Ord har en stor innvirkning på barnets psykiske funksjoner ifølge Vygotskij (i Skodvin 2006, 237). De ulike ordene er av betydning for barnets hukommelse og oppmerksomhet, men også i forhold til barnets evne til problemløsning. Eksempel på dette er der barnet kan sette ord på et problem, som bidrar til at barnet får lærdom innen problemløsning. Ved at barnet har et ord som beskriver problemet,

vil det neste gang i større grad være bevisst over hvordan en skal løse problemet. Dette ved å hente opp ting fra hukommelsen (Vygotskij i Skodvin 2006, 237).

Videre er Vygotskij kjent for å skille mellom de oppgavene barnet mestrer på egenhånd, og de oppgavene barnet ikke mestrer alene. Det potensielle utviklingsnivået kalte han for den «proksimale utviklingssonen» (Vygotskij 1978 i Øvreeide 2009, 67). Den proksimale utviklingssonen går ut på alt det barnet ikke klarer alene, men som det kan få til ved hjelp av støtte fra voksne. Dette ved hjelp av samhandling og kommunikasjon. Senere har denne teorien blitt videreutviklet av andre, som legger vekt på hvordan barnet kan mestre ulike utviklingsoppgaver ved bruk av stillasbygging. Stillasbygging handler om at den voksne bygger et stillas rundt barnet. Dette stillaset skal hjelpe barnet i å mestre ulike oppgaver og å utvikle seg. Når barnet får til de ulike oppgavene, «fjernes» stillaset. Deretter bygges det nye stillas rundt barnet, avhengig av hva barnet trenger utviklingsstøtte til (Imsen 2005, 261). På denne måten kan stillaset bidra til positiv utvikling for barnet i den proksimale utviklingssonen.

4. Drøfting: Hva kan miljøterapeuten bidra med?

Det miljøterapeutiske arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere må basere seg på kunnskap om hva som kjennetegner et godt oppvekstmiljø for barnet, og individuelle forskjeller (Gjersten 2013, 41). Med dette vil omsorgssenteret ha en viktig rolle i å skape trygghet i den første perioden. Å skape trygghet for de enslige mindreårige asylsøkerne vil være særdeles nødvendig, etter en utrygg flukt med skremmende erfaringer. Asylperioden er også i stor grad preget av usikkerhet om egen fremtid. Denne usikkerheten er en del av deres liv. Barn tar ikke pauser fra sin egen utvikling (Bengtson og Ruud 2012, 187). Ved hjelp av traume- og resiliensteori, kan miljøterapeuten på mange måter dempe virkningen av risikofaktorene, og legge til rette for at ventetiden blir best mulig for de enslige mindreårige asylsøkerne.

4.1 Å være for barnet

Enslige mindreårige asylsøkere er ekstra sårbare da de har blitt drevet ut på flukt uten sine nære relasjoner (Kjølseth Bræin og Johnsen Christie 2012, 270). De nære relasjonene har ikke kunnet fungert som sosial støtte under de store omveltningene i deres liv. Studier viser til nettopp at foreldrestøtte kan minske de psykiske plagene etter at barnet har blitt utsatt for

skremmende erfaringer (Kjølseth Bræin og Johnsen Christie 2012, 270). At barnet opplever en betydningsfull voksen som kan ha en moderatsfunksjon i forhold til deres psykiske plager, vil derfor være av stor betydning.

Miljøterapeuten som barnets signifikante andre

Foreldrestøtte er en viktig resiliensfaktor for at barnet skal utvikle motstandsdyktighet. Enslige mindreårige som ankommer Norge alene, er fratatt denne viktige faktoren. Dette betyr at det er særdeles viktig at mindreårige asylsøkere har minst én betydningsfull voksen, som kan moderere utviklingen av psykiske plager. En såkalt «signifikant annen», som Mead påpekte. Den betydningsfulle voksne får en viktig oppgave i å se, bekrefte og være der for barnet. For at de mindreårige asylsøkerne skal være i stand til å jobbe med sin utvikling, må miljøterapeuten være en troverdig voksen som gjør barnet nysgjerrig på nye relasjoner (Bengtson og Ruud 2012, 193).

Betydningen av at barnet har en «signifikant annen», er en viktig faktor ifølge resiliensteorien. Enslige mindreårige asylsøkeres utvikling skjer i samspill med andre, og dermed vil miljøterapeuten ha en viktig rolle i deres utvikling (Bengtson og Ruud 2012, 193). Viktigheten av at barnet opplever en god relasjon, understøttes dessuten av den ene grunnpilaren. Relasjon er ifølge traumebevisst omsorg et viktig element for at barnet opplever trygghet. Dette fremheves også av Bronfenbrenner (i Bø 2012, 169), som så på relasjon som byggesteinen i barns utvikling. Særlig under uventede forandringsprosesser, påpekte Kahn og Antonucci (1980) at den sosiale støtten var av stor betydning som vist i teoridelen.

Konsekvenser av å bli utsatt for krenkende behandling

Konsekvensene av at barnet blir utsatt for krenkende behandling, kan vise seg i form av barnets personlighet. Barnets personlighet kan bli preget av redsel og mistillit til andre, som et resultat av at det stadig har måttet undertrykke sine følelser i en skremmende hverdag (Dyregrov 2010, 37). Deres indre arbeidsmodeller kan bære preg av at man ikke kan stole på noen, da det er nettopp dette man har erfart. Samtidig kan de søke etter å bli avvist, for å bekrefte sine indre arbeidsmodeller. Miljøterapeuten vil dermed ha en viktig rolle i å avkrefte barnets negative forventninger ved å vise omsorg og tilgjengelighet (Hagen 2016, 83).

Miljøterapeuten må være bevisst over at det kan ta tid å skape en relasjon med den mindreårige asylsøkeren. Larsen (2004, 74) fremhever at miljøterapeuten må ta seg tid til å

lytte og anerkjenne barnets arbeid med sin utvikling. Dette samsvarer med Schibbys (2009) beskrivelse av en anerkjennende holdning. For at barnet skal oppleve relasjonen som tillitsfull, må det erfare at miljøterapeuten oppriktig er til å stole på. Amble og Dahl-Johansen (2016, 34) understøtter dette. De mener at barnet må oppleve at det er godt nok som det er i relasjon med miljøterapeuten. Hvilken relasjon man får til barnet, er dermed av stor betydning. Relasjonen mellom miljøterapeuten og enslige mindreårige asylsøkere vil blant annet ha en betydning for endringsprosessen man får til med barnet (Amble og Dahl-Johansen 2016, 33).

Betydningen av et nytt nettverk

Er det dermed gitt at enslige mindreårige asylsøkere som legger på flukt uten sine nære relasjoner, er avgjørende for deres utvikling? Kahn og Antonuccis teori (1980) om sosialt nettverk vektlegger hvordan støttesirkelene er foranderlige, og hvordan konvoier kan fungere som støtte i krisesituasjon. Å legge alene ut på flukt fører til en stor endring i ens nettverk. Dermed kan et nytt nettverk være avgjørende for hvordan mindreårige asylsøkere takler disse omveltningene (Engebrigtsen 2012, 173). Konsekvensene av at barnet flykter uten foreldrene, har også vært forsøkt kartlagt av en litteraturstudie utført av Dittmann og Jensen (2010, 814). De konkluderer med at studiene viser til hvordan enslige mindreårige som flykter uten foreldrene sine, rapporterer om flere psykiske plager. De stiller spørsmål om det kan skyldes at barna som flyktet alene, var utsatt for flere traumatiserende hendelser enn de som flyktet med foreldrene sine (Dittmann og Jensen 2010, 814).

Man kan også stille spørsmål omkring hvorvidt det er etisk riktig å danne en relasjon til de enslige mindreårige asylsøkerne. Dette grunnet at det på nytt vil føre til nye relasjonsbrudd, da de enten får avslag på asylsøknaden eller skal bosettes i en annen kommune. Bengtson og Ruud (2012, 196) mener at mindreårige asylsøkere kan leve på de gode relasjonene, ved å tenke tilbake på da de ble møtt med respekt og anerkjennelse. Til tross for at relasjonene kan være kortvarige, kan de være av stor betydning i de enslige mindreåriges liv.

Å romme barnets følelser

For at enslige mindreårige asylsøkere skal utvikle en god selvfølelse, er det en forutsetning at en kan uttrykke sinne uten å bli møtt med det samme tilbake (Amble og Dahl-Johansen 2016, 45). De traumatiske opplevelsene kan som nevnt føre til at barnet gjenopplever traumet, som igjen kan føre til at barnet reagerer med sinneutbrudd. Dette sinne kan gå over til raserianfall,

da traumatiseringen kan ha ført til at barnet har vansker med følelsesregulering.

Miljøterapeutens oppgave blir da ved hjelp av samregulering å se bak atferden til barnet (Amble og Dahl-Johansen 2016, 62). Dette hjelper barnet med å øve på følelsesregulering, som samsvarer med den ene grunnpilaren i traumebevisst omsorg. Å se bak atferden til barnet understøttes også av Øvreeide (2009, 51), som fremhever viktigheten av at miljøterapeuten forstår barnets hjelpeløshet og avvisning.

Å se bak atferden til barnet er dessuten i tråd med traumebevisst omsorg. En vanlig reaksjon kan som sagt være å møte mindreårige asylsøkeres sinne med straff, som ikke samsvarer med deres behov. Å møte deres sinne med straff kan forsterke deres indre arbeidsmodeller om at relasjonen med miljøterapeuten er farlig (Larsen 2004, 76). Miljøterapeuten må dermed konsekvent tenke over hva de enslige mindreårige asylsøkerne tåler av sanksjoner, for å ikke forsterke barnets opplevelse av at det er et utrygt miljø. Eksempel på dette er historien til Ahmed, og hvordan mottaket ifølge Ahmed kunne true ungdommene med å tilkalle politiet:

Ahmed mente at når de tilkalte politiet, ble han veldig redd, siden han var vant til at politiet i hjemlandet banket en opp (...). I en slik panikkartet situasjon kunne han slå rundt seg og ødelegge mange ting i rommet før noen fikk lagt ham i bakken (Førde 2014, 156).

Sinne er som nevnt en vanlig reaksjon når en blir utsatt for skremmende opplevelser, som kan skyldes at alarmsystemet konstant er skrudd på. Ved å reagere med sinne og straff på traumatiske reaksjoner, kan den mindreårige asylsøkeren på den ene siden etter hvert undergrave sine behov for trøst og hjelp. Dette fordi de har erfaring med å bli følelsesmessig avvist av miljøterapeuten ved å vise negative følelser (Amble og Dahl-Johansen 2016, 52). På den andre siden, kan straff og sinne gjøre barnet enda mer redd, slik som eksempelet med Ahmed.

Larsen (2004, 78) trekker frem viktigheten av at miljøterapeuten tåler barnets forsvarsmekanismer, særlig projiseringen. Klein (1998) mente som nevnt at projiseringen var barnets måte å takle det psykiske ubehaget på. Miljøterapeutens oppgave blir i slike situasjoner å romme barnets følelser, slik Bion (1962) påpekte. Ifølge Larsen (2004, 125) kjennetegnes en dyktig miljøterapeut av at man klarer å romme barnets projisering, og tåler barnets avvisning. Stern (1997) påpekte også dette, ved å hevde at rommingen gjorde barnet nysgjerrig på nye relasjoner. Det er særdeles viktig å romme relasjonsskadede barns

projisering, slik at det ikke føler seg avvist. Å romme barnets følelser går ut på at miljøterapeuten er i stand til å fange opp barnets non-verbale følelsesmessige kommunikasjon, samtidig som man prøver å forstå hva barnets følelser kan være et uttrykk for (Binder og Høstmark Nielsen 2006, 114).

4.2 Å sette ord på det

Traumatiserte barn kan oppleve det som vanskelig å sette ord på hendelser og kroppslige reaksjoner, som fremkommer etter skremmende hendelser. Etterreaksjonene kan være forvirrende og skremmende, og kan føre til at barnet føler seg hjelpeløst. Miljøterapeutens oppgave blir da å støtte barnet i å sette ord på og plassere disse følelsene (Salole 2013, 231). Å sette ord på de ubearbeidede følelsene, kan føre til at barnet opplever selvbevissthet og utvikling (Øvreeide 2009, 12). Dette kan skje i form av dialog, men også ved bruk av andre uttrykksformer som for eksempel skriftlig fremstilling.

Hvorfor hjelpe barnet i å sette ord på følelser?

Symptomene som fremkommer av PTSD kan være uforståelig for barnet. Enslige mindreårige asylsøkere kan blant annet føle at de er unormale, og at ettervirkningene av traumet er noe som kun skjer med dem. At mindreårige asylsøkere får bekreftelse på at deres reaksjoner er vanlige etter skremmende hendelser, kan dermed føre til økt toleranse for egne følelser (Dyregrov 2010, 114). Barn trenger språk for å sette ord på disse følelsene, og noen ganger trenger de redskaper fra voksne til mental mediering ifølge Vygotskij (1978). Førde (2014, 171), forteller hvordan hun i en gruppe med enslige mindreårige snakket om reaksjonene barna hadde. Hun beskriver det som at ungdommene ble lettet over å få kjennskap til at de ikke var alene om etterreaksjonene. Reaksjonen til ett av barna var: «Da er vi jo faktisk normale! Vi holder altså ikke på å bli gale» (Førde 2014, 171). Eksempelet illustrer hvordan ord er et viktig redskap for kognitive prosesser, slik Vygotskij påpekte. Ved at mindreårige asylsøkere har et språk for hva som skjer med dem, mente Vygotskij at det bidro til styrking av barnets evne til problemløsning.

Bearbeiding av skremmende opplevelser, er altså hovedfokuset i behandling av traumer (Kjølseth Bræin og Johnsen Christie 2012, 280). Å sette ord på følelser er essensielt for at mindreårige asylsøkere skal kunne bearbeide de skremmende opplevelsene. De traumatiske hendelsene kan ha ført til at minnene har blitt lagret som implisitte minner. For å bearbeide de

implisitte minnene, kreves det at barnet har en forståelse omkring hva det har vært gjennom (Lazarus og Folkman 1984 i Broberg, Almquist og Tjus 2006, 177). Dette for at minnene skal bli lagret i det eksplisitte hukommelsessystemet, slik at de traumatiske minnene blir bevisste for barnet. Miljøterapeuten har dermed en viktig rolle i å støtte barnet i bearbeidingen av traumet, ved at miljøterapeuten setter ord på vanlige etterreaksjoner som kan fremkomme etter skremmende hendelser.

Manglende samforståelse av egne livserfaringer

De implisitte minnene kan videre ha ført til at enslige mindreårige asylsøkere har en manglende samforståelse av egne livserfaringer. Ifølge Antonovsky (1991) er opplevd sammenheng en helsefremmende faktor. Ved at barnet får delt vanskelige følelser, kan det bruke mer energi på å mestre andre utviklingsområder (Øvreeide 2009, 13). Traumatiserte barn kan ta i bruk forsvarsmekanismer som hemmer dem i å skape sammenheng. Eksempel på dette er dissosiasjon, der barnet splitter opp tanker og følelser som lagres i ubevisstheten. Miljøterapeuten får dermed en viktig rolle i å bygge et stillas rundt barnet, og hjelpe barnet med å sette ord på følelser som er med på fremme sammenheng. Stillaset kan bidra til at barnet får en mer holistisk oppfattelse omkring de traumatiske hendelsene. Samtidig kan barnet gjenvinne kontroll over de traumatiske minnene (Dyregrov 2010, 113).

Sosial støtte vil være en viktig beskyttende faktor i å skape sammenheng. Fravær av sosial støtte, kan derimot føre til at enslige mindreårige asylsøkere opprettholder dissosiasjonen av personligheten (Nijenhuis, Hart og Steele 2006, 87). Miljøterapeuten har dermed en viktig oppgave i å motivere mindreårige asylsøkere til å finne mening i å ville bearbeide traumene. Forutsetningen for dette, er at det foreligger tillit i relasjonen mellom miljøterapeuten og den mindreårige asylsøkeren. At barnet selv finner det meningsfullt å bearbeide traumene, handler også i stor grad om barnets evne til å takle livets utfordringer slik Bø (2012) påpekte. Ved at barnet benytter seg av aktivitetsrettet mestring og jobber med å bearbeide de implisitte minnene, kan livet bli mer håndterbart (Hagen 2012, 42). Dette igjen kan føre til den siste komponenten i opplevd sammenheng, nemlig at livet for den mindreårige asylsøkeren blir mer begripelig (Antonovsky 2000).

Danning av nye skjemaer

Til tross for at det kan være viktig å sette ord på barnets følelser, stiller Dyregrov (2010, 35) seg kritisk til at miljøterapeuten har en forklaring på alle følelsene til den mindreårige

asylsøkeren. Han mener at det kan være vel så viktig å anerkjenne barnets tanker, og heller la barnet reflektere selv. Dette i situasjoner som der den mindreårige asylsøkeren prøver å finne svar på «hvorfors meg» spørsmål. Ifølge Piaget (1983), så kan traumatiseringen oppleves som trussel for barnet da det ikke passer inn i barnets kognitive skjemaer. Barnet må dermed akkomodere nye skjemaer som påpekt i teoridelen. Dyregrov (2010, 35) mener at slike spørsmål er viktig for barnet å finne svaret på alene. Dette fordi det ifølge Dyregrov er viktige kognitive prosesser i dannelsen av de nye skjemaene.

Videre må miljøterapeuten være bevisst over at det kan oppleves som en trussel for den enslige mindreårige asylsøkeren å snakke om egne følelser. Dette kan blant annet ha med kulturen å gjøre, der det forventes at man undergraver vanskelige følelser (Kjølseth Bræin og Johnsen Christie 2012, 280). Mindreårige asylsøkere kan også ha en forståelse om at de traumatiske minnene vil forsvinne, dersom en unngår dem. Spørsmålet blir da om miljøterapeuten burde la vær å snakke om det, og heller vente til barnet selv tar initiativ til det. Kjølseth Bræin og Christie (2012, 281) mener at miljøterapeuten skal lytte til barnet, og la det få bestemme selv. I stedet mener de at man i startfasen skal rette fokus mot å hjelpe dem med å mestre hverdagslige ting, slik som søvn. Ved at barnet opplever at hjelpen med å mestre hverdagslige ting fungerer, kan det være en inngangsport til å oppleve relasjonen som tillitsfull, og at barnet dermed blir klar til å snakke om det vanskelige med tiden som kommer (Kjølseth Bræin og Christie 2012, 281).

4.3 Å stabilisere en usikker hverdag

For enslige mindreårige asylsøkere er omsorgssenteret barnas første møte med Norge (Bengtson og Ruud 2012, 183). Tiden på omsorgssenteret er på mange måter preget av usikkerhet i form av hvor lenge barna blir boende, og veien videre. Samtidig kan usikkerheten være knyttet til familien i hjemlandet, og tilpasningen til et helt nytt land (Eide 2012, 71). Med dette er det viktig å kaste lys over hvordan omsorgssenteret kan gjøre ventetiden best mulig for de enslige mindreårige asylsøkerne.

Hvordan de mindreårige asylsøkerne blir møtt i Norge, er av stor betydning for barnas psykiske helse (Bengtson og Ruud 2012, 184). For de enslige mindreårige asylsøkerne kan flukten ha ført med seg mange skremmende hendelser, som kan føre til at den daglige fungeringen er ekstra utfordrende. I litteraturstudien til Dittmann og Jensen (2010, 813), viser

de til hvordan de fleste studiene konkluderer med at enslige mindreårige er risikoutsatt i forhold til utvikling av alvorlige psykiske plager. I tillegg til belastninger under flukten, så kan ventetiden før en får svar på asylsøknaden, være en ekstra belastning. Til tross for at deres fremtid er preget av usikkerhet, kan forutsigbarhet og opplevd sammenheng være behjelpelig i henhold til å møte dem på en god måte (Bengtson og Ruud 2012, 190).

En hverdag preget av struktur og rutiner

Omsorgssenteret har en viktig rolle i å skape trygghet i den første perioden. Samtidig er omsorgssenteret lovpålagt til å gi barna «god omsorg og trygghet og bidra til at det får den oppfølgingen og behandlingen det har behov for» etter barnevernloven § 5A-2, 2. ledd.

Viktigheten av at den mindreårige asylsøkeren opplever trygghet, understøttes av den ene grunnpilaren i traumebevisst omsorg. I traumebevisst omsorg vektlegges trygghet som en viktig faktor i å holde barnets stressnivå lavt. Som nevnt kan enslige mindreårige asylsøkere som er traumatiserte ha en lav grense for stressoverveldelse. Når barnet har en lav grense for stressoverveldelse, er det ikke mottakelig for verken dialog eller læring (Amble og Dahl-Johansen 2016, 61). Dette stressnivået trigges av ytre og indre stimuli, og påvirker deres tanker, så vel som atferden.

Rutiner er en viktig faktor i å sikre forutsigbarhet i den mindreårige asylsøkerens hverdag, som er sentralt for barnets utvikling (Stang 2012, 93). Amble og Dahl-Johansen (2016, 86) fremhever også viktigheten av at barnets hverdag er preget av rutiner. Hverdagslige rutiner kan ifølge dem bidra med opplevd trygghet, samt at det er en arena hvor miljøterapeuten kan gi barnet omsorg. Eksempel på dette er kveldsmaten. Ifølge Amble og Dahl-Johansen (2016, 40) er kveldsmaten en arena der det kan skapes forutsigbarhet, og hvor man kan forberede barnet på leggesituasjonen. Å forberede den mindreårige asylsøkeren på leggetid, kan være særdeles viktig da ett av symptomene på PTSD er nettopp søvnplager. Dette understøttes også av Bengtson og Ruud (2012, 188), som legger til at gode kveldsritualer kan være til hjelp. Ruud og Waaktaar (2005, 3) påpeker også viktigheten av at miljøterapeuten gjør hverdagen til de enslige mindreårige asylsøkerne bedre, ved å ha fokus på forutsigbarhet i hverdagen og ikke bare traumer. Dette ved at miljøterapeuten forholder seg til barnets proksimale utviklingszone (Vygotskij 1978, og hjelper barnet med å mestre hverdagslige aktiviteter slik som hygiene og søvn.

Enslige mindreårige har måttet forlate hjemlandet sitt, som gjør det ekstra viktig å skape

stabile og trygge omgivelser på omsorgssenteret. Et godt omsorgssenter bygger ifølge Bengtson og Ruud (2012, 189) på struktur og rammer. Dette understøttes dessuten av resiliens teorien, der strukturer og rammer er en viktig familiemessig resiliensfaktor som skaper forutsigbarhet. Ved å forlate hjemlandet sitt, har de samtidig vært uten den daglige omsorgen og støtten fra familien og nettverket sitt. Det er grunn til å tro at dette gjør dem ekstra sårbare (Engebrigsten 2012, 158). Anne beskriver denne sårbarheten omkring det å komme alene til et nytt land slik:

Kan du tenke deg: Du er 15 år gammel, og du kommer til et fremmed land, (...) du har ingen i dette landet, det er som om du blir født i det øyeblikket. Du vet ikke hvor du er, og du vet ikke hvor du skal lete. Alt du ser på, er fremmed, og du er utrygg og redd. (Førde 2014, 63).

Det er også viktig at miljøterapeuten bemerker seg at noen av de enslige mindreårige nødvendigvis ikke anser at flukten er over, før de har fått svar på asylsøknaden sin (Bengtson og Ruud 2012, 184). Dette er i tråd med trygghetspilaren, som ikke definerer begrepet «trygghet» som fysisk trygghet. Til tross for at barnet har ankommet Norge, betyr det ikke at barnet har en opplevelse av at alt er trygt. Dette kan også være en mulig forklaring på at barnet stadig gjenopplever traumet.

En hverdag preget av opplevd sammenheng

Flukten kan ha medført at enslige mindreårige har en manglende opplevelse av sammenheng, grunnet mange år på flukt (Bengtson og Ruud (2012, 189). I løpet av disse årene kan barnet ha blitt utsatt for kumulative traumer, som gir utslag på barnets hukommelsessystem. Som nevnt i teoridelen om traumer, kan de skremmende erfaringene påvirke barnets sammenhengende bevissthet. Dette ved at den mindreårige asylsøkeren bruker ulike forsvarsmekanismer, slik som dissosiering. Dissosieringen kan ifølge Killén (2012) føre til at barnet aldri opplever situasjonen som trygg, da det aldri er i kontakt med følelsene sine. De traumatiske minnene lagres i ubevisstheten, da barnet splitter opp tanker og følelser slik Janet (1889) beskrev det.

Opplevd sammenheng er også en viktig faktor i det å sikre barnet trygghet (Larsen 2004, 140). Dette ved at opplevd sammenheng fungerer som et hjelpemiddel i å forstå, men også tolke stimuli. Bare det at de mindreårige asylsøkerne vet når det er måltider og til hvilket klokkeslett, kan være av stor betydning. De kan forutsi hva som skjer, og dette kan bidra til

opplevelse av trygghet. Omsorgssenteret har dermed en viktig rolle i å skape sammenheng i barnets hverdag, som ellers er preget av usikkerhet (Larsen 2004, 140). Ved at enslige mindreårige asylsøkere erfarer at miljøet rundt ikke endrer seg konstant, kan det føre til at verden blir mer forutsigbar og håndterbar (Antonovsky 2000 i Hagen 2016, 40).

4.4 Å bruke barnet som ressurs

Det kan være lett å legge fokus på at de enslige mindreårige asylsøkerne kun er en sårbar gruppe som har vært utsatt for en rekke traumatiske erfaringer. Til tross for at de har vært utsatt for mange skremmende opplevelser, har de også med seg mange viktige ressurser (Eide 2012, 71). Ved å fokusere på å styrke deres sterke sider, kan man på mange måter dempe virkningen av risikoene som foreligger i deres utvikling. Enslige mindreåriges motstandskraft vil dermed i stor grad avhenge av hvilke muligheter de får tilbudt (Varvin 2015, 18).

Det er ikke til å legge skjul på at flukten fører med seg brudd på vanlige utviklingsprosesser (Varvin 2015, 14). Omveltningene i den mindreårige asylsøkerens liv er på mange måter risikofylt. Til tross for dette, var Freire (1999 i Berg 2012, 217) opptatt av å se på asylsøkeren som et subjekt og ikke bare et offer. Dette er i tråd med resiliensteorien, som peker på at individets motstandskraft avhenger også av individuelle resiliensfaktorer, og ikke bare miljøet rundt barnet. Schwarts (1998 i Berg 2012, 217) fokuserte på mulighetene i arbeidet med asylsøkere, i stedet for begrensningene. Dette ved å ha hovedfokus på å skape et normalt liv i en ganske så unormal situasjon, slik som en asylprosess vanligvis er. For å gjenskape en normal hverdag så langt det er mulig, vil ungdommen være en viktig kilde til dette. Dette ved å bruke ungdommen som ressurs.

Hvorfor er opplevd mestring viktig?

Resiliensteorien gir pekepinn på beskyttende faktorer miljøterapeuten kan styrke. Miljøterapeuten kan blant annet ikke endre enslige mindreårige asylsøkeres tidligere samspillserfaring eller medfødte temperament. Det miljøterapeuten derimot kan styrke, er deres mestringsfølelse. Dette er i tråd med Durrants syn. Durrant (1993 i Storø 2005, 235) definerte en god institusjon som et sted der personalet fokuserte på barnets styrker og ressurser. Ved å fokusere på barnets ressurser, kan man styrke deres følelse av autonomi og selvrealisering.

Ut i fra traumeteorien er et vanlig kjennetegn at barnet opplever seg hjelpeløst. Ved at omsorgssenteret legger til rette for mestring, kan det føre til at det demper følelsen av hjelpeløshet. Dessuten kan mestring gjennom ferdighetslæring føre til at mindreårige asylsøkere får økt evne innen problemløsning. Gjertsen (2013, 237) påpeker at oppgaven må være tilpasset barnets utviklingsnivå, slik at det får en opplevelse av at det får til noe. Dette er viktig å ha in mente, da traumatisering kan føre til at barnet er på et annet utviklingsnivå enn hva alderen tilsier. Dette understøttes også av Larsen, som beskriver en institusjon som et «kunstig miljø», der det er det viktig at miljøterapeuten møter:

(...) ungdommene der de er, møte dem på deres utviklingsmessige premisser uten å provosere dem unødige med ting de ikke forstår eller forvente ferdigheter de ikke har. Å møte ungdommene med normalforventning er viktig. Det understreker institusjonens tro på dem, og det motvirker institusjonalisering (Larsen 1992, 11)

Mestring kan dessuten påvirke barnets opplevelse av at livet er håndterbart. At mindreårige asylsøkere opplever at det får til ting, kan styrke deres evne til å tenke at motgang kan løses. Storø (2005, 245) understøtter dette, ved å understreke at barnet må oppleve seg som kompetent. For at barnet skal føle seg kompetent, krever det at institusjonen legger til rette for dette. Videre viser traumeteorien hvordan barnet tar i bruk forsvarsmekanismer, og hvordan dissosiasjon kan påvirke deres personlige identitet. Mestring gjennom ferdighetslæring kan som nevnt virke positivt på barnets identitetsbekreftelse. Dermed er det av stor betydning at miljøterapeuten inntar et fokus om at mindreårige asylsøkere skal bygge på ressurser de allerede har.

Gjenvinning av kontroll i hverdagen

Å leve i uvisshet om hva som skjer med asylsøknaden og familien i hjemlandet, kan også for mange gi en opplevelse av manglende kontroll. Ved at omsorgssenteret gir enslige mindreårige asylsøkere muligheten til å oppleve kontroll, kan det også være med på å motvirke hjelpeløshet (Bengtson og Ruud 2012, 196). Å la barnet selv få bestemme over småting kan ha stor betydning for opplevelse av kontroll. Eksempel på dette er at barnet får bestemme selv hva de vil spise, og hvilke aktiviteter en vil starte på. Å tilrettelegge for mindreårige asylsøkeres deltakelse og innflytelse i daglige rutiner, samsvarer også med kvalitetsforskriften § 9, der nettopp dette påpekes.

«Goodness of fit» handler om hvordan miljøet rundt barnet møtte ens behov på, og hvordan

dette var av større betydning enn barnets temperament. Til tross for at Thomas og Chess (1984) introduserte dette begrepet i forhold til barnets temperament, kan det trekkes parallell til omsorgssenterets måte å møte barnets behov på. Omsorgssenteret har i stor grad evnen til å realisere at barnet opplever mestring og kontroll. Måten omsorgssenteret møter barnets behov på, slik som å legge til rette for mestring, vil kunne påvirke barnets følelse av hjelpeløshet.

Måten omsorgssenteret klarer å tilfredsstille mindreårige asylsøkeres behov på, vil også på mange måter avhenge av hvilket syn som råder på institusjonen. Durrant (1993 i Storø 2005, 237) mente at omsorgssentre kunne bygge på to syn: enten et patologisk syn, eller ressursyn. Har omsorgssenteret et patologisk syn, der miljøterapeuten tenker at en skal «reparere» de traumatiserte asylsøkerne? Eller bygger omsorgssenteret på et ressursyn? Storø (2005, 238) trekker frem viktigheten av at barnet inviteres som en deltaker i endringsprosessen. Ifølge Storø kan barnet og miljøterapeuten på mange måter utfylle hverandre. Dette er i tråd med Vygotskijs beskrivelse av relasjonen som var preget av gjensidighet. For å bruke enslige mindreårige asylsøkeres ressurser, må det foreligge kommunikasjon og samarbeid mellom miljøterapeuten og barnet. Disse to elementene vil ifølge Vygotskij alltid avhenge av hverandre, som vist i teoridelen.

Det er viktig å ikke glemme at enslige mindreårige skal stå på egne ben i fremtiden. Å la enslige mindreårige oppleve kontroll, vil være en viktig faktor i å fremme selvhjulpenhet. Salole (2013, 233) fremhever at barnet må anerkjennes som aktør i sitt eget liv. Aktørprinsippet er dessuten i tråd med barnekonvensjonen, og det Yrkesetiske Grunnlagsdokumentet. Ifølge det Yrkesetiske Grunnlagsdokumentet, plikter miljøterapeuten å respektere mindreårige asylsøkeres «verdier og ønsker om kontroll over eget liv» (Fellesorganisasjonen 2015, 6). I arbeid med enslige mindreårige vil gjenvinning av kontroll være en viktig del av arbeidet, dette fordi traumatiseringen ofte innebærer tap av kontroll (Waaktaar og Christie 2008, 25). Ved å legge til rette for at barnet opplever seg som aktør i sitt eget liv, kan hverdagen i større grad oppleves som begripelig, håndterbar og meningsfull.

5. Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan jeg som miljøterapeut kan ivareta enslige mindreårige asylsøkere på best mulig måte. Traumeteorien viser til hvordan et liv preget av skremmende erfaringer kan føre til konsekvenser for barnas utvikling. Disse skremmende

hendelsene kan ha en virkning på barnets fungering, deriblant i form av gjenoppleving av traumet, søvn, hukommelse, reguleringsvansker og tillit til andre mennesker. Ved hjelp av resiliensteorien, har jeg belyst hvordan individuelle trekk og miljøet rundt barnet kan dempe virkningen av de skremmende hendelsene. Ved at miljøterapeuten kombinerer teorien om traumer og resiliens, kan det gi økt kunnskap om hvordan man kan ivareta de enslige mindreårige på best mulig måte.

Måten de enslige mindreårige asylsøkerne blir møtt på i Norge, vil være av stor betydning for deres videre utvikling. Miljøterapeuten vil dermed være en stor del i deres liv, da de kommer til landet uten tilknytningspersoner som kan ivareta deres behov. Jeg har også belyst hvordan de ansatte på omsorgssenteret kan fungere som barnets «signifikante andre». Samtidig har jeg vist til hvordan traumatiske minner kan gi utslag på barnets fungering, og hvorfor det er viktig at miljøterapeuten setter ord på vanlige etterreaksjoner sammen med barnet. Videre har jeg belyst hvorfor det er viktig at omsorgssenteret stabiliserer de enslige mindreåriges hverdag. Dette ved å ha fokus på struktur og rammer, for å skape sammenheng i barnas liv. Til slutt har jeg prøvd å legge fokus på at de enslige mindreårige asylsøkerne er en gruppe med store ressurser. For å realisere deres ressurser, vil miljøterapeuten ha en rolle i å motivere de enslige mindreårige asylsøkerne og vekke deres kompetanse.

6. Litteraturliste

- Amble, Lene og Cathrin Dahl-Johansen. 2016. *Miljøterapi som behandling ved komplekse traumer hos barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bengtson, Mette og Anne Kirsti Ruud. 2012. «Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Berg, Berit. 2012. «Fra et liv på vent til bosetting i kommunene.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Binder, Per-Einar og Geie Høstmark Nielsen. 2006. «Selvet og relasjonene – nyere psykoanalytiske perspektiv.» I *Oppvekst og psykologisk utvikling: Innføring i psykologiske perspektiver*, red. Liv Mette Gulbrandsen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Borge, Inger Helmen Anne. 2010. *Resiliens: Risiko og sunn utvikling*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Broberg, Anders, Kjerstin Almqvist og Tomas Tjus. 2006. *Klinisk barnpsykologi: Utvikling på avveier*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bufdir 2015. *Mindreårige asylsøkere og flyktninger*. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barn_pa_flukt/ (10.04.2017)
- Bø, Inge. 2012. *Barnet og de andre: Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dittmann, Ingeborg og Tine K. Jensen. 2010. *Enslige mindreårige flyktningers psykiske helse – en litteraturstudie*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening.
- Dyregrov, Atle. 2010. *Barn og traumer, en håndbok for foreldre og hjelpere*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Eide, Kjetil. 2012. *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Engebrigsten, Ada I. 2012. «Omsorg og barn utenfor barndommen.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fellesorganisasjonen. 2015. *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernpedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*.
- FNs konvensjon om barnets rettigheter med protokoller av 20. november 1989 (barnekonvensjonen).

- Forskrift av 10. juni 2008 nr. 580 om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner (kvalitetsforskriften).
- Fylkesmannen. 2015. *Ønsker du å bli representant?* <https://www.fylkesmannen.no/Oslo-og-Akershus/Helse-omsorg-og-sosialtjenester/Vergemal/Representant/Artikkel1/> (07.05.2017)
- Førde, Siv. 2014. *Tapt barndom, eller...? Barns navigering fra krenkelser og traumer mot psykisk styrke*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gjertsen, Per-Åge. 2013. *De usynlige barna*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hagen, May Bente. 2016. «Samspillet betydning for barnets utvikling.» I *Traumebevisst omsorg i psykisk helsearbeid – fra et tilknytningsteoretisk perspektiv*, red. May Bente Hagen, António Barbosa Da Silva og Mona I. Thelle. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, May Bente og Mona I. Thelle. 2016. «Konsekvenser av tidlige alvorlige relasjonstraumer på lang sikt – desorganisert tilknytning og dissosiative lidelser.» I *Traumebevisst omsorg i psykisk helsearbeid – fra et tilknytningsteoretisk perspektiv*, red. May Bente Hagen, António Barbosa Da Silva og Mona I. Thelle. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, May Bente. 2016. «Traumebevisst miljøterapi.» I *Traumebevisst omsorg i psykisk helsearbeid – fra et tilknytningsteoretisk perspektiv*, red. May Bente Hagen, António Barbosa Da Silva og Mona I. Thelle. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hundeide, Karsten og Liv Mette Gulbrandsen. 2006. «Jean Piaget: En konstruktivistisk teori om barns utvikling.» I *Oppvekst og psykologisk utvikling: Innføring i psykologiske perspektiver*, red. Liv Mette Gulbrandsen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Høstmark Nielsen, Geir og Per-Einar Binder. 2006. «Den klassiske psykoanalysens grunnbegreper: Normalutvikling og psykopatologi hos barn og unge.» I *Oppvekst og psykologisk utvikling: Innføring i psykologiske perspektiver*, red. Liv Mette Gulbrandsen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Imsen, Gunn. 2005. *Elevenes verden. Innføring i pedagogisk psykologi*. 4. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jørgensen, Tone Weire og Heine Steinkopf. Ukjent dato. *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*. RVTS- sør. <http://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Artikkel3-Traumebevisstomsorg.pdf> (07.04.2017).
- Kahn, Robert Louis og Toni C. Antonucci. 1980. *Convoys over the life course. Attachment, roles and social support*. *Life- Span Development and Behaviour*, 3: 253-285.

- Killén, Kari. 2012. *Sveket 1, Barn i risiko- og omsorgssviktsituasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kjølseth Bræin, Mari og Helen Johnsen Christie. 2012. «Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Larsen, Erik. 1992. *Miljøarbeid og arbeidsmiljø i barnevernets ungdomsinstitusjoner. Synspunkter på innhold og organisering*. Temahefte nr. 2/92. Oslo: Barnevernets utviklingscenter.
- Larsen, Erik. 2004. *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov av 17. mai 1814 *Kongerikets Norges Grunnlov* (Grunnloven).
- Lov av 8. april 1981 nr. 7. *Lov om barn og foreldre* (barnelova).
- Lov av 17. juli 1992 nr. 100. *Lov om barneverntjenester* (barnevernloven).
- Lov av 15. mai 2008 nr. 35. *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (utlendingsloven).
- Nijenhuis, Ellert R.S, Onno van der Hart og Kathy Steele. 2006. «Traumerelatert strukturell dissosiasjon av personligheten.» I *Dissosiasjon og relasjonstraumer: Integrering av det splittede jeg*, red. Trine Anstorp, Kirsten Benum og Marianne Jakobsen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ot.prp. nr. 28 (2007-2008). *Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjeneste mv.* (Omsorgen for enslige mindreårige asylsøkere inntil bosetting eller retur). Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Raundalen, Magne og Jon-Håkon Schultz. 2010. «Oppfølgingsgrupper for enslige mindreårige flyktninger.» I *Sårbare unge. Nye perspektiver og tilnærminger*, red. av Edvard Befring, Ivar Frønes og Mari-Anne Sørli. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ruud, Anne Kirsti og Trine Waaktaar. 2005. *Vanlige vansker hos vanlige asylsøkerbarn: Erfaringer fra arbeid med enslige mindreårige asylsøkere i mottak*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening.
- Røkenes, Odd Harald og Per-Halvard Hanssen. 2012. *Bære eller briste: Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. 3. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.
- Salole, Lill. 2013. *Krysskulturelle barn og unge: Om tilhørighet, anerkjennelse, dilemmaer og ressurser*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Schibbye, Anne-Lise Løvlie. 2009. *Relasjoner: Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

- Skodvin, Arne. 2006. «Lev Semjonovitsj Vygotskij: Utvikling i kulturhistorisk perspektiv.» I *Oppvekst og psykologisk utvikling: Innføring i psykologiske perspektiver*, red. Liv Mette Gulbrandsen. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stang, Elisabeth Gording. 2012. «Barns stilling i utlendingsloven.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stang, Elisabeth Gording. 2012. «Den rettslige reguleringen av omsorgssituasjonen.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stang, Elisabeth Gording. 2012. «Flyktningbarn og menneskerettigheter.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Storø, Jan. 2005. «Gullklumper i sanden: Ressursfokuserte og nettverksorienterte tilnæringer i arbeid med ungdom i institusjon.» I *Nye metoder i et moderne barnevern*, red. Liv Schjelderup, Cecilie Omre og Edgar Marthinsen. Bergen: Fagbokforlaget.
- Varvin, Sverre. 2015. *Flukt og eksil*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waaktaar, Trine og Helen Johnsen Christie. 2008. *Styrk sterke sider. Håndbok i resiliencegrupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Øvreeide, Haldor. *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. 3. utgave. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Vedlegg 1

Selvvalgt pensum i bacheloroppgaven

Amble, Lene og Cathrin Dahl-Johansen. 2016. *Miljøterapi som behandling ved komplekse traumer hos barn og unge*. Oslo: Universitetsforlaget. (189 sider).

Bengtson, Mette og Anne Kirsti Ruud. 2012. "Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk. (15 sider).

Eide, Ketil. 2012. "Omsorg, utvikling og alderens betydning.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk. (16 sider).

Kjølseth Bræin, Mari og Helen Johnsen Christie. 2012. "Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere.» I *Barn på flukt: Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*, red. Ketil Eide. Oslo: Gyldendal akademisk. (22 sider).

Varvin, Sverre. 2003. *Flukt og eksil. Traume, identitet og mestring*. Oslo: Universitetsforlaget. (256 sider).

Vedlegg 2

Selvvalgt pensum i verksted for fordypning

1. Barn med to hjem

Aasland, Margrete Wiede. 2005. *Hvordan hadde du det? Incestutsattes beretninger om samvær med overgriper*. Oslo: Redd Barna. (28 sider).

BLD. 2013. *Forholdet mellom barnevernloven og barneloven. Barneverntjenestens rolle der foreldrenes konflikter går ut over barnets omsorgssituasjon*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (42 sider).

Borren, Ingrid og Siri Saugestad Helland. 2013. *Intervensjon for å dempe foreldrekonflikt – en kunnskapsoversikt*. Rapport 2013:6. Oslo: Folkehelseinstituttet. (34 sider).

Ådnanes, Marian, Gry Mette D. Haugen, Heidi Jensberg, Tonje Lossius Husum og Minna Rantalaiho. 2011. *Hva karakteriserer vanskelige saker i foreldremekling, og er meklingsordningen godt nok tilpasset? Resultater fra evaluering av mekling etter ekteskapslov og barnelov*. Fokus på familien (39)2. Nordisk Tidsskrift for familie- og relasjonsarbeid. (29 sider).

2. Barnevern i et minoritetsperspektiv

Rugkåsa, Marianne, Signe Ylvisaker og Ketil Eide. 2017. *Barnevern i et minoritetsperspektiv. Sosialt arbeid med barn og familier*. Oslo: Gyldendal akademisk. (110 sider).